

POLGÁRI SZEMLE

A mezőgazdasági termékfelvásárlási visszásságok margójára

Prugberger Tamás

MEGJELENT: 2008. OKTÓBER – 4. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

PROF. DR. PRUGBERGER TAMÁS D.sc., Miskolci Egyetem, Debreceni Egyetem, a Professzorok Baththyány Körének tagja. (sebestyeno120@enternet.hu)

Az idei nyár elején a meggytermelők, majd rá alig egy-két héttel később a dinnyetermelők hozták be áruikat nagy tömegben teherautókkal és vontatókkal Budapestre, és öntötték ki a Kossuth téren a Parlament elé, illetve az Auchan bevásárlóközpont parkolójában, a termelési és a betakarítási költségeket sem fedező szégyenletesen nyomott felvásárlási árak miatt. Ugyanakkor a meggy esetében a fogyasztói árak az előbbi ötszörösét-hatszorosát is meghaladták. Ezenkívül az Auchan a Görögországból importált dinnyékkal együtt a magyar dinnyét is alacsony dömpingáron kínálta eladásra. Augusztus végére beérett a nyári alma is, amelynek fő termelő helye Szabolcs-Szatmár megye. A szabolcsi almafeldolgozó üzemek a rendszerváltás után a többi élelmiszer-feldolgozó céggel együtt szintén privatizálásra kerültek, ugyanúgy, mint az élelmiszer-kereskedelem. A külföldi tulajdonban álló élelmiszer-kereskedelmi láncok a külföldi mezőgazdasági termékeket favorizálják a magyar termékekkel szemben. Ennek következtében a szabolcsi étkezési almát a gazdák kénytelenek ipari almaként a megyében működő három feldolgozó vállalatnak eladni, amelyek azonban árkartell alakítva a kilónkénti 30 Ft-os önköltségi árat sem hajlandók kifizetni, hanem csak 10–15 Ft-ot, amit a jelenlegi blokád hatására legfeljebb 20 Ft-ra hajlandók felemelni. A szabolcsi almatermelők ugyanis a Magosz szervezésével augusztus 25-én traktoraikkal blokád alá vonták a három almafeldolgozó üzemet, amit a velük való megegyezésig, végső soron a nyári almaszezon lefutásáig terveznek fenntartani. A tejtermelő gazdák szeptemberben készülnek hasonló akcióra, tekintettel arra, hogy az élelmiszerkereskedelmi felvásárló vállalatok folyamatosan csökkentik a tej felvásárlási árát, amely most már literenként 80 Ft-on áll, holott az önköltségi ár 90 Ft literenként. A tejtermelők egyúttal azt is igénylik, hogy a Magyarországra bejött élelmiszeráruház-láncolatok nagyobb arányban értékesítsenek magyar tejet és tejterméket, a sok esetben gyengébb minőségű külföldi termékek helyett.

A meggy- és a dinnyefelvásárlásnál tapasztalt termelői összefogás láttán a felvásárlók részéről visszatáncolásra került sor. Ebben a demonstratív termékküüntések és blokádok mellett közrejátszott az is, hogy a CBA magyar élelmiszer-kereskedelmi áruházláncolat lehetővé tette a magyar termelőknek, hogy termékeiket az áruházláncolat üzletei előtt felállított standjaikon árusíthassák. A nyári alma és a tej felvásárlási árvitája még nem csengett le. Le kell szögezni, ezek nem egyedi jelenségek. Itt a multinacionális élelmiszer-kereskedelmi láncolatok és felvásárló cégek részéről egy általános tendencia érvényesül. A neoliberális globálkapitalizmus alapelve a minden áron történő haszonmaximalizálás a tisztességes haszonszerzés elvének mellőzése mellett. Ez a mezőgazdaság területén abban jelentkezik, hogy a felvásárlási árakat a végtelékig leszorítják, a fogyasztói árakat pedig, amennyire csak lehet, felszórólják az átlagjövedelmű fogyasztók hátrányára.

A mezőgazdasági termékfelvásárlás tendenciája ma az, hogy a mezőgazdasági termékeket vagy a lehető legolcsóbban termelő országból importálják az Unió új tagállamaiba is, vagy a protekcionista tengeren túli országokból. Ezenkívül az EU-nak ugyancsak protekcionista zöldség- és gyümölcs-termelő államaiból ideszállított termékeket a termelési költség alatti áron kínálják a multik a piacon abból a célból, hogy a mezőgazdasági termeléssel foglalkozó régi uniós

tagállamok (Hollandia, Franciaország, Görögország, Olaszország, Spanyolország), valamint az USA és az általa protezsált dél-amerikai országok agrártermékei hódítsák meg az új tagállamok fogyasztóit. Ennek során semmit sem törődnek azzal, hogy ezeknek az államoknak az agrártermelői tönkremennek, tovább növelve a munkanélküliek és a szociális segélyen élők seregét. A régi tagállamoknak a célja az is, hogy a közép-kelet-európai piacra vigyék a korábbi túltermelésből fakadt raktáron álló termékfeleslegüket, ahol a hazainál nagyobb hasznot remélnek. Ugyanis hazájukban legfeljebb már csak leértékelt áron, vagy így sem lennének képesek a régi, tejtavakból, sajt-, hús-, valamint burgonya- és kukoricahegyekből származó mirelit raktáráruikat eladni. Erre vezethetők vissza azok az átcsomagolásos húsbotrányok is, amelyek az idej termékvásárlási visszásságokban is érintett multinacionális üzletláncokban jelentek meg.

...uniós nem publikus agrárpolitikai kompromisszum...

A nyugat-európai és a tengerentúli multinacionális termékvásárló és termék-, valamint élelmiszer-értékesítő cégek számára e régió belül külön célország Magyarország. Azért, mert az élelmiszer-kereskedelemben és mezőgazdasági termékfeldolgozásban érdekelt szupra- és internacionális nagytőke bemérte, hogy ebben az országban sem az agrártárca, sem a kormány „am block” nem védi meg az agrártermelőket e cégek agresszív kereskedelmi politikájától, sőt, mi több, ki is szolgáltatja az érdekeiknek őket. Ebben egyformán vétkes az MDF-es első, az MSZP–SZDSZ-es második és negyedik, valamint a mostani kisebbségi MSZP-s kormány, bizonyos mulasztások terhelik a harmadik, Fidesz–Kisgazda kormányt is. Menti azonban a Fideszt, hogy a Torgyán–Szabadi-féle, sok tekintetben zsákutcás agrárpolitikát Orbán Viktor csak Torgyán és Szabadi lemondása után volt képes átalakítani. Ennek eredménye volt a családi gazdaságot erősíteni célzó jogszabálysomag és kormányprogram. Hiányzott azonban a beszerző-értékesítő szövetkezetek megszervezése, amivel egy újabb Fidesz- kormányzat tudta volna megerősíteni a családi farmrendszert, amit a multinacionális mezőgazdasági termék- és élelmiszer-kereskedelem ugyancsak nem látott volna, és ma sem látna szívesen. Az Egyesült Királyság a termőföldtulajdont és -forgalmat teljesen liberalizálni kívánta. Ez a brit célkitűzés előjött az Európai Agrárjogi Bizottság 2000. évi amszterdami konferenciáján, amit a kontinentális európai régi uniós tagállamok egyöntetűen visszautasítottak, kiállva a saját és családi üzemeltetéshez és állami jóváhagyáshoz kötött földtulajdoni, -használati és -forgalmazási rendszer fenntartása mellett. (Mint az Európai Agrárjogi Bizottság tagja, e konferencián magam is résztvevő voltam, felkért referensként a magyar földjogi helyzetről.)

Így született meg az az uniós nem publikus agrárpolitikai kompromisszum, hogy a régi tagállamokban továbbra is fennmarad a nagyobb munkaigényű zöldség-gyümölcs termelő családi farmszerkezet, míg a posztkommunista új tagállamokban a kevésbé munkaigényes nagytáblás gabonatermesztést allodiális magánbirtok-szerkezet felhasználásával végeznék. Ez az álláspont ugyanis abból indul ki, hogy az itteni parasztság már megszokta a mezőgazdasági termelőszövetkezeteken keresztül, hogy nem a saját gazdaságában dolgozik. Erre vezethető vissza az Európai Unió régi tagállamainak szinte összehangoltnak mondható és a közép-kelet-európai új tagállamokban letelepült mezőgazdasági termékfeldolgozó és kereskedelmi láncolatokkal egyeztetett agrárpolitikája, hogy e régióban a zöldség-gyümölcs termesztést és állattenyésztést folytató gazdaságokat vissza kell fejleszteni, még akkor is, ha ezáltal e régió vidéki lakossága a nyomorba süllyed. Már tapasztalható Budapest és más nagyvárosok környékén a dél-amerikai metropoliszokat körülövező favellatelepekhez hasonló bádög- és faviskók megjelenése, amelyek eltömegesedése az elnyomorodott vidéki lakosság munkanélkülivé és hajléktalanná válásából eredő szociális problémáján túlmenően óriási környezetszennyezést is maga után von. E provizórikusnak induló, de állandósuló nyomortelepek ugyanis sem ivóvíz-, sem csatornahálózattal ellátva nincsenek. Ezáltal lényegében a „zöldmezőt” teszik tönkre. Hogy ez a dél-amerikanizálódó folyamat éppen az MDF-kormányzás alatt kezdett megjelenni, jelentős szerepe volt ebben az agrártárca akkori politikai államtitkárának, Raskó Györgynek, aki már akkor az amerikai ún. szerződéses farmrendszer (contract farm) kialakítását szorgalmazta, amely nagy méreteinél fogva családi munkaerővel nem, hanem csak leszerződött mezőgazdasági munkásokkal művelhető meg, illetve üzemeltethető. Eme elképzelés szerint a talajukat veszítő kiscgazdák lennének azok a mezőgazdasági munkások, akik a hatalmas gabonaültetvényeken az idénymunkákat minimális bértérítés mellett elvégeznék. Hogy ennek bekövetkezését lehet várni ettől az agrárpolitikától, arra a Magyarországon letelepedett külföldi társas farmok munkásainak alulfizetettsége utal. Raskó György újonnan történő fellépése és a szabolcsi

almatermesztők ügyében tett termékfeldolgozó álláspontot igazolni törekvő és a szabolcsi almatermesztést régimódinak minősítő augusztus 26-i rádiónyilatkozatai erősen szubjektívek, hiszen ő maga is egy allodiális nagygazdaság tulajdonosa, és az amerikai–dél-amerikai agrárstruktúra híve, és végső soron a nagy beszállítók – hisz ő maga is az –, valamint a multinacionális élelmiszer-ipari és élelmiszer-kereskedelmi láncok szakértője. Meg lehet győződni erről, ha az Antall–Boross-kormányban betöltött politikai államtitkári működését vetjük górcső alá, és amelytől már akkor sem állt messze a szocialisták agrárpolitikája. Teljesen igaza van Bogár Lászlónak, amikor a Magyar Hírlap ez évi augusztus 23-i számában a „Vélemények És Viták” rovat hasábjain kifejti, hogy nem mindegy, milyen lelkiismereti és szerintem még milyen gazdaságfilozófiai beállítottsággal ül be a szakember a szakértői kormány valamelyik miniszeri székébe, és egyúttal nem mindegy az sem, milyen irányvonalat képvisel szakmailag a szakértő kormány feje, mert az nagyban befolyásolja a szakértői kormány működésének az irányvonalát.

Az Antall–Boross-kormány Raskó György által vezetett agrárpolitikája és az MDF-agrárideológia ma is ezen a talajon áll. Az Antall-kormány időszakában adták el külföldi cégeknek az összes hazai cukorgyárat, amely közül ma már csak egy működik, mivel amerikai nyomásra a répacukorgyártással le kell állni azért, hogy a latin-amerikai cukornádból származó cukor átvételével segítsük fellendíteni a dél-amerikai államok életszínvonalát.

A magyar paraszti árutermelés e tendenciával szemben – megítélésem szerint – egy olyan mezőgazdasági beszerző és értékesítő, valamint gépkiszolgáló szövetkezeti hálózat kialakításával tudja eredményesen megvédeni magát, mint amelyek a fejlett régi európai tagállamokban működnek. Ilyeneknek a termelési, termékágazatok szerinti megszervezését a Magosznak kellene elkezdni, amihez egy merőben más beállítottságú és erre érzékenyen reagálni képes új kormány rásegítő támogatása is szükséges lenne. A gazdák ugyanis a Gyurcsány-kormány agrárpolitikájától semmit sem várhatnak. Mutatja ezt az is, hogy a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium nem foglalt állást a gazdák és a felvásárlók vitájában, csupán a közöttük történő tárgyalást javasolta. A Magosz és a gazdák joggal igényelnek keményebb fellépést az agrártárca és a Gyurcsány-kormány részéről azon az alapon, hogy a külföldi termékvásárló-feldolgozó és élelmiszer-kereskedelmi cégek komoly adókedvezményben és támogatásban részesülnek, ezért ellentételezésképpen az állam a gazdák javára beleszólhat termékvásárlási és felvásárlásiár-kialakítási politikájukba. Mindezt figyelembe véve, egy olyan komplex agrárpolitikára lenne szükség, amely a régi, nem angolszász beállítottságú európai uniós tagállamok szakmai alapon fennálló földtulajdoni-használati és forgalmazási kööttségeit az ott érvényesülő elvekkel összhangban úgy venné át, hogy az a külföldi és belföldi állampolgárokra egyaránt diszkriminációmentesen érvényesülne. A magyar földtörvényből (1994. évi LV. tv.) az Uniótól a belépésünkön kapott halasztási idő lejártát követően csak azt az előírást kell kivenni, amely szerint termőföldtulajdonos csak magyar állampolgár lehet. Ez ugyanis egy olyan negatív diszkrimináció a külföldi uniós állampolgárokkal szemben, amely nem felel meg az áruforgalom szabadságának, amelyet a Római Szerződés alapján minden egyes tagállamnak biztosítania kell. Ugyanakkor már most vissza lehet állítani azt a termőföld-elővásárlási és -előbérleti sorrendet, amelyet a földtörvénynek a családi gazdaságok érdekében 2001-ben történt módosításakor az Orbán-kormány kialakított, és amelyet a Medgyessy-kormány a külföldi földvásárlók és földbérlok javára megváltoztatott. Ez egy olyan pozitív diszkrimináció, amelyet egy tagállamtól sem igényel és nem is igényelhet az Európai Unió. Mindezt figyelembe véve, a magyar földtörvényben továbbra is fenn lehet tartani a földtulajdon, a földvásárlás és a földbérlet területi korlátozására vonatkozó, belföldit és külföldit egyaránt kötelező előírásokat és azt a kikötést, hogy a tulajdonosnak, bérloknek a gazdaság telephelyén kell élnie. A kontinentális nyugat-európai tagállamok túlnyomó többsége is hasonlóan rendezi a termőföldviszonyokat, sőt, több állam előírja még a vevőtől, illetve a bérlokötől a mezőgazdaságban való okirattal bizonyított szakmai jártasságot is. Csak e feltételek együttes fennállása esetén hagyja jóvá a szakhatóság a termőföld adásvételi vagy bérleti szerződést. Mindezt külföldi szakirodalmi forrásokkal alátámasztva a Valóság 1997/10. számában megjelent összehasonlító tanulmányomban¹ kimutattam, a Kecskés–Szécsényi szerzőpáros pedig a Magyar Jog 1997/12.² számában mutatta ki, hogy földtörvényünk szabályai az akkori magyar külügyminiszter, Kovács László félretájékoztató álláspontjával szemben a nemzetközi jog és az európai jog szabályainak minden tekintetben megfelel. A magyar földtörvénynek a külföldi uniós polgárokat diszkrimináló szabályának a derogáció lejártát követő kiiktatásával és szakmai, valamint szociális jellegű modernizálásával, valamint a családifarm-programmal együtt a magyar agrárpolitikának segíteni kellene

megszervezni a mezőgazdasági beszerző- értékesítő és gépkihasználó szövetkezetek országos hálózatát.

A pár éve a 60/3005. (VII. 1.), illetve most már a 19/2008. (II. 19.) FVMrendelet alapján működő TЭСZ-ek (zöldség-gyümölcs termelők értékesítő szervezete) és a 81/2004. (V. 4.) FVM-rendelet szerint alakult termelői csoportok, valamint az újonnan megjelenő klaszterösszefogások³ szövetkezeti tartalommal való megtöltésével a mezőgazdasági beszerző-értékesítő és gépkihasználó szövetkezeteknek az országos hálózatát kellene megszervezni. A hálózat a termelőknek a szövetkezeti önszervezés fenntartásához szükséges korlátozott haszon felszámítása mellett adná tovább az általa beszerzett, termesztéshez szükséges vető- és szaporítóanyagokat, valamint védőszerkeket, a gépi kihasználást pedig az arra rászoruló gazdáknak ugyancsak hasonló díjazásért vagy bérleti díjért végezné. Ezenkívül e gazdák termékeit e szövetkezetek vásárolhatnák fel tisztességes áron és értékesíthetnék ugyancsak tisztességes fogyasztói áron vásárcsarnoki és piaci standokon, valamint kialakítandó élelmiszer-szaküzleteikben. Ha ki tudnák vívni, hogy rajtuk keresztül történjék meg a plázák termékellátása is, el lehetne érni a megfelelő felvásárlási áron történő átvételt is. Még azt is el lehetne érni, hogy ilyen új típusú szövetkezetek keretei között újra elinduljon egy hazai szövetkezeti tulajdonú élelmiszeripar, még a répacukorgyártásra is kiterjedően.

Ami azonban a TЭСZ-eket illeti, a Magosz ügyvezető igazgatója a Hír Tv augusztus 26-i „Rájátszás” c. műsorában akként nyilatkozott, hogy azok inkább az áruházláncolatok kihelyezett sejtjeiként működnek, és kevésbé a termelők érdekei szerint. Ennek ellenére azonban valami hasznot és biztonságot mégiscsak jelentett a termelőknek. Azonban ezt a biztonságot is kiüresítette a TЭСZ-ekről szóló jogszabálynak nemrég történt módosítása, mely bürokratikus előírásokkal jelentősen megnehezítette az újonnan alakuló TЭСZ-ek agrárminisztériumi hatáskörbe tartozó elismerését. A magyar agrártárca és a kormány mezőgazdaság-politikája ezzel is a multinacionális termékátvevő cégeknek kedvez.

Megítélésem szerint mindaz, ami ma spontánul történik, a gazdademonstráció, a termékfelvásárló és termékfeldolgozó, valamint élelmiszerkereskedelmi vállalatok blokád alá helyezése helyes és eredményes lehet. Ugyanígy helyénvaló és dicséretes a CBA-üzletlánc felajánlkozása is. Ezekkel azonban csak átmeneti és eseti eredményeket lehet elérni, mivel minden évben hasonló módszerekkel újra meg kell vívni a csatát. Megítélésem szerint az itt felvetett komplex megoldásokkal kialakítandó új agrárpolitikával lehet csak stabil és tartós megoldást elérni. Ehhez persze alulról jövő társadalmi akarat, felülről pedig politikai akarat szükséges. A kettő összhangba hozatalánál közvetítő szerepet a Magosz tudja felvállalni. A jelek szerint jól is vállalja fel. A Magosznak egy igen ügyes és eredményes húzása volt, hogy az elnöke kiutazott Lengyelországba, és személyesen felvette a kapcsolatot az ottani Gazdaszövetség elnökével, aminek során kitudódott, hogy az Agrena és a Rauch Hungária, e két multinacionális termékfeldolgozó cég a két ország termelőit igyekszik félreinformálással kijátszani. A lengyel gazdákkal azt közlik, hogy a magyar beszállítóktól különként 10 Ft-ért, az ittenieknek pedig azt, hogy ennek megfelelő euróért adják át neki az almát a lengyel gazdák. Ennek eredményeként alakult ki egy sikerrel kecsegtető összefogás a két ország beszállítói között. A Magosznak ezt az akcióját tulajdonképpen a MÉM-nek kellett volna megszerveznie. A MÉM azonban semmiféle intézkedéseket nem tett sem a cseresznye-, sem a dinnye-, sem pedig most az almaügyben annak ellenére, hogy a Magosz indokoltan minisztériumi fellépést felszólított. A jelenlegi agrárpolitikánál azonban mindez süket fülekre talál. Ezért a jelenlegi agrárpolitikát sürgősen egy másiknak kell felváltania. Nem lehet az európai uniós direktívákkal védekezni, mert azok ilyen gátakat nem állítanak fel. Sőt, a tisztességtelen haszonszerzésre nem inspirálnak, és az ilyen szembeni védekezést adminisztratív eszközökkel nem blokkolják.

...nálunk a hazai termékek a kiegészítők a hazai plázák polcain.

Küzdeni kell ezért a magyar gazdák érdekeiért, éppen úgy, miként ezt a lengyel vagy a francia agrárpolitika teszi. Lengyelországban az agrártárca arra törekszik, hogy a mezőgazdasági termékek pályamozgása egyaránt megfeleljen a termelők, a felvásárlók és a fogyasztók érdekeinek. Eme érdekösszhang kialakításában az ottani agrárpolitikának komoly érdemei vannak. Ezzel szemben a magyar agrárpolitika a gazdák és a fogyasztók érdekei ellen dolgozik. Szentesíti ugyanis a magyar mezőgazdaságot felszámolni és a fogyasztót kizsigerelni törekvő multinacionális egyre alacsonyabb felvásárlási, valamint az egyre emelkedő fogyasztói árakat. Mindez egy olyan agrárpolitikának a része, amely a maga burkolt, nem nyilvános eszközeivel blokkolja, jobb esetben csak megnehezíti a magyar mezőgazdasági termékeknek az ország belső piacára történő jutását,

így elősegítve a külföldi, igen gyakran egészen silány minőségű és a túltermelés miatt igen hosszú idő óta raktározott áruknak a magyar piacra kerülését (lásd: húsbotrány). Reálisan tudósít erről a Magyar Hírlap augusztus 22-i számában Pintér Balázs rövid riportja a tejfelvásárlás gondjairól. A riportból kiderül, hogy a multinacionális tejfelvásárló cégek 70–80 Ft-ért vásárolják fel a tejet, annak ellenére, hogy az önköltség majdnem 90 Ft literenként, ugyanakkor ezek élelmiszerboltjai 119 Ft-ért adják el a fogyasztóknak a tejet, ráadásul nagy mennyiségű import tej árasztotta el a hazai piacot. A Tej Terméktanács ugyanakkor független laboratóriumokkal megvizsgálta a hazai és a külföldről importált tej minőségét, kiderítette, hogy a hazai árunak a minősége kétszer jobb, mint a behozottaké.⁴ Míg az Unió régi tagállamaiban az áruforgalom szabadsága ellenére csak kiegészítő jelleggel kerül az üzletek polcaira külföldi termék, addig nálunk a hazai termékek a kiegészítők a hazai plázák polcain.

Befejezésképpen még csak annyit, hogy ha sikerül kialakítani a Magosz hathatós közreműködésével az itt javaslatba hozott termékbeszerző és -értékesítő, valamint -feldolgozó szövetkezeteket az egyes mezőgazdasági ágazatokra, vagy akár komplexen, esetleg több ágazatot is átfogva, helyes lenne, ha ezek elindulnának visszahódítani a korábbi keleti piacokat is. Korábban a szovjet piac elvitte a szabolcsi almát étkezésinek és léalmának egyaránt. Nem szükséges mindjárt a távolibb oroszországi szállításokra gondolni. Elég megcélozni Ukrajnát. Az újonnan létesítendő almalé-feldolgozó szövetkezetek minden bizonnyal találnának piacot a feldolgozott almaleveknek Ukrajnában. Sőt, Kárpátalján, de még távolabb is el lehetne adni a szabolcsi almát étkezésiként is. Szövetkezeti összefogással újra lehetne indítani a szobi szörpüzemet is, amellyel a Magyar Nemzet is foglalkozott egyik májusi számában. A Magyar Nemzet publicistája, Szarka Ágota oknyomozó alapossgal göngyölítette fel, hogy ezt a jól prosperált gyümölcsfeldolgozó üzemet, amely „szobi szörppel” nemcsak Észak-Pest megyét és Észak-Dunántúlt látta el, hanem a környező dél-szlovákiai településeket is, miként tették tönkre a többszöri, részben magyar, részben külföldi (francia) tulajdonosváltások a privatizáció során. Szarka Ágota feltárta a sorozatos visszaéléseket és dilettáns üzemgazdaság-viteleket, aminek eredményeként ez a korábban nagy hírű üzem felszámolás alá került. Ennek következtében itt is számos környékbeli beszállító gazda vesztette el jövedelmét, és ugyancsak jelentős számú munkavállaló vesztette el az állását. Ha ezt az üzemet is gyümölcsértékesítő-feldolgozó szövetkezeti formában újra lehetne indítani, nemcsak álláslehetőségek teremtnének újra, hanem megoldódna számos gyümölcsstermelő gazdaság további fennmaradása is. Hasonló módon lehetne megoldani szövetkezetesítéssel a Kapuvár környéki sertésenyésztő gazdák gondját is, akik beszállítói voltak a Gyurcsány-érdekltségbe tartozó kapuvári sertésfeldolgozó üzemnek, amelyet itt megszüntettek, illetve Kelet-Magyarországra helyeztek át. Ha pedig már Kelet-Magyarországnál tartunk, nem szabad megfeledkezni a libafeldolgozásról elhíresült BÉT-ről, amelyet röviddel megszerzése után úgy juttatott csődbe és számoltatott fel az utolsó tulajdonosi érdekelt Bajnai Gordon, hogy még a beszállítóknak járó elmaradt tartozásokat sem fizette ki. Itt is egy szerény libafeldolgozó üzem és libahústermékeket értékesítő üzlet szövetkezeti megszervezésével segíteni lehetne a környék libatenyésztőin és a hajdúsági települések fogyasztóin.

¹ Gondolatok a magyar földtörvény módosítási tervéhez.

² A termőföldről szóló 1994. LV. tv. 6. §-a a nemzetközi jog és az EU-jog fényében.

³ Lásd Ihász Anita: Klasztervilág Magyarországon. Polgári Szemle, 2008/1. szám.

⁴ Lásd Fogytán a tejtermelők türelme... Magyar Hírlap, Gazdaság rovat, 9. o.